

mnogokrat slabo delo svojim „kundom“ zmiraj dražje zaračtuje. Takim mojstrom nova postava nič krivice ne bo storila, jim je spodobna, zakaj lepo, prijazno zavezo in rokodelsko bratovščino je večina rokodelcev že zdavnej sama opustila in razderla. H.

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Železo. (Dalje.)

Domovina železa je vesoljni svet. Posebno veliko ga je v Austrii in v Švedii. Kar avstrijsko carevino zadeva, je železa največ na Štajarskem, potem na Českem, Koroškem, Ogerskem, Moravskem in v Šlezii, na gornjem in doljnem Avstrijskem, na Krajnskem, Tiroljskem, v Galicii in v vojniški granici *). Koroško in štajarsko železo slovi pa od starodavnih časov najbolje med vsim; tedaj so ga vozili ter ga vozijo še dan današnji veliko v ptujino, posebno na Angležko.

Pridobiva se pa sila veliko železa. V Evropi pride-lujejo na leto blizu 30 milijonov centov sirovega železa, čigar vrednost (cent po 2 tolarja in pol prerajtan) že v tej prvi podobi 75 milijonov tolarjev znaša, memo tega, da v Ameriki vse zlato pa srebro, katero prideldajo na leto, le redkokrat 80 milijonov tolarjev doseže, čeravno je funt zlata 150krat dražji, kakor cent sirovega železa. Povikšuje se pa cena železa, kakor bolj se kovina obdeluje ter za mnogo potrebno orodje dogotovlja.

Ni je pa kovine na zemlji, da bi toliko koristila kot železo. Da se ga dan današnji veliko veliko več potrebuje od nekdanj, to je lahko zapopasti iz večjega občnega blagostanja in obširneje trgovine, in ker kmetijstvo in obertnost napredujejo čedalje bolj.

Posebno se porabi pa zdaj več železa, ker napravljajo čedalje več izdelkov iz njega, za katere so nekdanj jemali les in kamnje. Omenjamo tukaj le železnih ognjišč, peči, dimnikov, katerih nahajamo zdaj skorej v vsaki hiši; tudi delajo iz železa police in vsakoverstno podnožje, kakor postelnjake, okinjake, obóknice, rešetke itd., in v pohištvi, ktere hočemo nevarnosti ognja varovati, celó stopnice in podstrešje iz železa. Tudi kuhinsko posodo in pohištje sploh, in to prav lično in terpežno napravljajo iz litega železa.

Že od davnej izdelujejo največe mostove, velike ladije, pa v najnovejši dobi posebno velikanske paraplove iz železa. Povsod rabijo ceví iz litega železa za vodovode, sisalke in slične priprave, ker terpijo delj časa; še več upotrebujejo pak železnih ceví, kar so vpeljali svečavo z gazom in kurjavo s parom. Celó konopljo namestuje zdaj železo. Namesto debelih pa okornih konopljenih verví napravljajo zdaj železne vožeta, ktere so bolj tanke pa terdneje in ceneje od unih, ter se dajo lagljeje popraviti, ako so bile poškodovane. (Konec sledí.)

Natoroznanstvo in ljudska omika.

Spisal Šimen Šubic na Dunaji.

5. pismo.

Dajva, dragi moj, na dalje pogledati: kako da je nauk svete vere in kako da so pa tudi natoroznanske vednosti pri izreji otrok potrebne.

Kakor je nam treba jezika, da se z ljudmi razumljamo, tako je nam treba vere, da se po nji ravnamo v vsem djanji. Jezika se že otrok od matere toliko naučí, da zamore govoriti; ona mu pa tudi daje perve poduke v veri; ona ga uči, naj bode hvaležen Bogu za dobrote njegove, ki jih vsaki dan vživa. Ljudje in stvari, ki jih vidi krog sebe, se otroku prikupljajo ali pa ne, kakor se mlademu duhu priležejo;

on gré z veseljem, kamor ga peljejo oči, uhó, ali pa okus; kjer kaj sliši ali vidi, tam je kaj za-nj. Draga mu je živinica; rad ima tičice, ki mu pojó; rad skače po trati in terga cvetlice; kar ogleda novega, hoče, da bi mu dali, da bi tudi on imel, kar drugi imajo; kamor pride, poprašuje ljudi po tem imenu. Ko pride do stoječe čiste vode, gleda vés zamaknjen v mirno vodo; v nji vidi drevje, ki raste ob kraji, pa ga vidi z verhom navzdoli obrnjenega; v nji vidi nebo in megle, ki plavajo po nebu, — in ko bližej stopi, vidi tudi samega sebe. Rad bi se prepričal, rad bi ošlatal, česar mu kažejo oči. Steguje se po ticah, ki po zraku letajo in prepevajo; ribice, ki jih je vidil v vodi, ki so tako urno sem in tje smukale, hoče doma imeti; on terga cvetje z dreves in se ponaša z nježnimi vejicami; on ogleduje drevje in skače in trese, preden je še sad zrel. Mlado serce je rado v družbi z mlado natoro. — Glej! ko je vidil mlin-ske kolesa, si je koj mlinček napravil; ko vidi konje in vole vprežene, misli, da mu more muha ali keber tudi to storiti, vpreže jih za slamico in goni, da vlečejo in fercé. Ko naletuje dež in ko se delajo kapči po vodi, jih lovi, pa nima nič prijeti ter se umakne in gleda kako po vodi skačejo, — praša kaj je to? — pravijo mu „kapči so“. Mavrica se napravi na nebu; z enim koncom sega v grapo ali v potok; spet se ji čudi in poprašuje, kaj je to, kdo je tak most naredil? — pravijo mu mavrica je, „vodo pije“. Iz oblakov se bliska; on spet praša kaj je to? — svaré ga, povedati mu malokdo kaj vé; ko se strela potegne iz megle, ko gromí, da se vse trese, spet sprašuje pa se trese, ker mu pravijo „Bog se krega v oblakih, ker otroci ne bogate“; ko pride toča s ploho se ozira, od kodi pride in praša: kdo jo dela? — pravijo mu „copernice“.

Naj se godí, kar koli, mladina hoče vse vediti: kaj da je, in od kod da pride. Bodi pa Bogu milo! da ji le malokdo pravi odgovor dati zamore. To pa, kar sliši v mladih letih, se prime mladega serca. Dostikrat se menijo stareji ljudje, kako je kak fantiček že starega človeka osramotil, ker je prašal za take reči, ki niso na-nje mislili; niso mu vedili, kaj odgovoriti. Kdor je spošten, raje naj ne reče ničesa, raje naj pové le samo ime; saj je mladina že z njim zadovoljna, da le napčnih zapopadkov v mlado serce ne cepi. V prvih letih še človek ne more nič presoditi; bistri se otročnost z radovednostjo; vse se prime mladine kar sliši in vidi. Če tedaj hočemo, da bo mladina hodila po pravih potih, je treba, da jo nauk svete vere soznanja s Stvarnikom, ki skerbí za vse stvari, ki je vse modro napravil, ki ji pové, da se vse godí po božji volji. Keršanska vera jih ima podučiti, ktere dolžnosti ima spolnovati do Boga in do bližnjega; ona ji mora pokazati, kaj ji je Bog dal, da se more mladina Bogu bolj in bolj približevati; pokazati mu mora, da je Bog človeka postavil za gospodarja tega sveta, in kako da si vse po svoji pameti k dobremu obrniti mora; pokazati mu mora, da stojé človeku dve poti od-perte in da ima vsak prosto voljo si zbrati, katero si hoče: ena pelje k dobremu, druga k hudemu. Zdaj naj se pokaže mladini, da človeka svet rad zmoti, da si zbira, kar mu je ravno za časno življenje prijetno, pa ne prevdari, ali ga bo k dobremu peljalo ali ne. Tukaj se mu mora iti na roke, kako da naj v življenji presojuje, preden kaj storí, kako bo spoznaval, kam ga bo peljalo početje. Druga potreba pa tirja tiste pripomočke, ki mu spolnejo želje žive radovednosti, in ki mu očitno kažejo, da je Bog res vse tako modro vstvaril, da vse na prečudno vižo ohranjuje in da skerbí za vse z enako ljubeznijo. Le-te pripomočke mu pa daje natoroznanstvo v roke. Natoroznanstvo ga uči spoznavati, kar mu je bilo pred nezapopadljivega; mu odgovarja na vse vprašanja, ki jih je že otrok iz nedolžne radovednosti stavil. In zdaj vidi, kako prečudno je stvarjenje; on previdi natanjčne zveze, ki derzé od mertvega kamnja po rastlinstvu in po živalih noter do človeka; pred je le veroval ua modrost božjo, zdaj jo je povsod sam v stvarjenji zazpil, zdaj je vsega prepričan. In ko vzdigne oči gori na

*) Pravi zaklad železa je na gornjem Štajarskem tako imenovani Rudnik (Erzberg), iz katerega na leto blizu 500.000 centov plošč (Flossen) dobivajo. Da je ta gorski blagoslov sila važen, je očitno po prerajtvi, da v tem hribu je železne rude najmanj za 1000, morebiti še celó za 2000 let dovelj. Pis.

nebo, mu spet vse oznanjuje vsegamogočnost božjo; on vidi, da tam gredo svetovi krog svojih sonc po tisti glavni postavi, po kateri tudi jabelko z drevesa pade. Zdaj previdi, kaj da ima zemlja za človeka; ni mu treba družega kot dobre volje in pravega uma, in lahko si zbere, kar mu koristi za njegov namen; — tukaj najde obile zaklade za dušno in telesno napredovanje.

Starozgodovinski pomenki.

O istrijskih božanstvih.

II.

(Dalje.)

Naj se nikdo ne čudi, da so feniško-kolhiške Athene pod trojnim imenom znane bile. Saj se Athene tudi velijo: Pallas, Tritogeneia, Korja, Koriphasia itd. po razni svoji delavnosti. K prvemu članku še dostaviti imam, da se je tudi eden kolhiških kraljev velel Aeetes — Eetes, katero ime je brez dvombe po božici Aea, Eia nastalo ¹⁾. Temu je Phriksus poklonil zlato runo za gostoljubno sprejetje. Aeetes pa mu je dal svojo hčer, katero Hygin ²⁾ imenuje Evenia, Apollodor ³⁾ pa Jophassa, v katerih imenih spet vidimo semitiške korenike. Phriksus je svojo ladijo imenoval Krios, der Widder, in ta beseda spet opominja na semitiško kar, der Bock, Widder. Iz feniškega je prišla ta, kakor tudi dosti drugih semitiških besed v gerški jezik ⁴⁾. Mislim, da je to dokazov dovolj za feniško pleme Kolharjev in Istrijancov. Istrijanci toraj niso Iliri, kakor Zeus misli. Iliri spadajo v indoeuropejsko rodbino, Istrijanci so semitiški naseljenci. Ali pa Iliri spadajo v iztočno-ariško, to je, indiško deblo, ali pa v zapadno-ariško, to je, medopersiško, ni še dognano. Pelazgarje novejši historiki, kakor Kortüm ⁵⁾ štejejo k rodbini Irančev, to je, k ravno isti, iz ktere so izšli Baktrijanci, Perzarji in Medijanci. Bili so toraj Pelazgi zendisk rod, kar tudi Herodot ⁶⁾ terdi, rekši, da je jezik Pelazgarjev bil vlastovit in različen od helenskega. Vendar v ožji sorodnosti, kakor Helenci in Pelazgarji so stali Pelazgarji in Iliri. in rekel bi, da so si bili kervni bratje.

Illyrios je bil sin Kadma, Illyriova mati se je velela Harmonia ⁷⁾.

Tudi vprašanje ni še rešeno, kdo je prej prišel v Evropo, Helenci ali Pelazgarji. Tri sto let je terpel narodni boj med Helenci in Pelazgarji od leta 1500—1200 pred Kristusom.

Gledišče boja je bilo večidel v Tesalii, Bōotii, Attiki in v Peloponezu ⁸⁾, in tako se dá soditi, da so iztočno-ariški Heleni prej te pokrajine posedovali, kakor iranski Pelazgarji in Iliri. (Konec sledi.)

Jezikoslovna drobtinica.

Še enkrat „Vulgarnamen“ in „Spottnamen“.

Za „Vulgarnamen“ nisem pri hribovcih kamniške okolice nikoli drugači slišal, kakor perimek (priimek) ali primek, za „Spottnamen“ pa percovnik ali pricovnik. Perva beseda je tudi okoli Save in Kranja znana, druga ne, in je sploh v rabi „za zmerjanje“; na pr.: „Ongávi Peter vé vsakemu percovnik dati“. Percovnik je tudi, če se namesti Miha reče Miháč, namesti Peter, Petráč, namesti Jože, Jožín itd. Ker pa percovnik večkrat za perimek rabimo, je lahko razumeti, ako na vprašanje: kako se pravi pri ti hiši? dobimo odgovor: „z zmerjanjem“ se pravi pri Jurkovcu, Boštjanovcu, Tomaževcu“ itd.

Pa bo kdo vprašal: ktera teh besed bo za „Vulgarnamen“ bolja: „z zmerjanjem“ ali „perimek“?

Če le poverhoma pretresemo, odkod da izvira „Vulgarnamen“, bo vsak spoznal, da bo perimek boljši, kader je za splošno rabo, — „z zmerjanjem“ pa le za „Spott-Vulgarnamen“.

Izvira pa „Vulgarnamen“ hiš:

1) iz kerstnih imen, tako: „pri Klemenu“, „pri Tomažu“ itd.;

2. iz opravil ali obertnije prebivavcev, kakor: „pri Mežnarju“, „pri Tkavcu“ itd.;

3) iz lege hiš, na pr.: „pri Potočniku“ (čigar hiša je za potokom), „pri Smerečniku“, „pri Končniku“ (na koncu); in

4) iz posebnih prigodkov ali vzrokov, kakor: „pri Cesarji“, „pri Veselu“, „pri Oblaku“ itd. Sšk.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Tersta se nam je 25. jan. pisala vesela novica, da zdravje ljubljene našega Koseski-ga čedalje krepkeje prihaja, in čeravno mu neugodno vreme letošnje zime ni brez vse škode bilo, ni to celó nič poderlo upanja, da prihodnje poletje, ako Bog dá, bo slavni naš rojak sopet na terdnih nogah. Veseli povemo to novico brezštevilnim častiteljem njegovim, ki neprenehoma poprašujejo za zdravje njegovo.

Od Zile 22. jan. M. M. — Letošnja zima je čudna; v decembru tak nenavaden mraz, sadaj v januarji pa tako spomladno vreme; vse se nad tem čudi. „Serbski dnevnik“ piše prvega, — po našem 13. januarja *) iz Novosada: „Vreme je še jednako mehko. Včera i predvčera je na veliko čudo kazal toplomer med okni na soncu 24 stop toplote. Okna se povsoda široma odpirajo i peči ne kuri nikdo. — Takove toplote v toj dobi leta i po takom ostrom mrazu ne pomni ovde nikdo“. Da je v vojvodini serbski okoli Novega Sada tako toplo, je gotovo nenavadno, pa še čudneje je, da je tako toplo tudi v našem gornatem gorjanskem pogorji. Vlažno je skorej kakor v proletji, v spomladi. Nekatere dni je deževalo, je opralo sneg do dobrega, kateri kopni na sončni in osojni strani. Pred cerkvijo je trata kopna in se zeleni. Na sončni strani Dobrača (Villacher Alpe) je kopno do plavnine i na kopnem cvetejo veselo bele kurjice in višnjevorudeči vres. Sadaj je skoro resnica, kakor naši Slovenci pod lipo tisti visoki raj pojo:

Pri Zili rože rastejo
Pozimi no poleti,
Kdori hoče tergat je,
Naj gré k Zili po nje.

*) Serblji, Bulgari, Rusi, Gerki i vsi pravoslavni narodi se derže starega kolendra i njih leto gré 12 dni pozneje kakor naše; 13. januar po našem je za pravoslavne novo leto, i 1. januar. Ako hočemo naše čislo (Datum) po starem kolendru napisati, moramo odšteti 12 dni; ako pa hočemo zvediti iz čisla po starem čislo naše, moramo prišteti, dodati 12 dni. V krajih, kjer naši ljudi s pravoslavni zmešoma živé i v novinah i časnikih ondašnjih je lepa i potrebna navada zajedno napisati i to takole: 10./22., to je, 10. dan po starem, 22. dan pa po našem kolendru. Pis.

¹⁾ Glej Tzetzes ad Lycophron 22.

²⁾ Hygin fab. 3.

³⁾ Schol. Apollod II., 1153, 1155.

⁴⁾ Primeri Meyerhoff de Phoenicum in antiquissima Graecia vestigiis. Gotting. 1794 str. 20.

⁵⁾ Kortüm „Geschichte Griechenlands“ str. 9.

⁶⁾ Herodot I., primeri IV. 137.

⁷⁾ Apollodor (III. 4. 5.) piše, da Illyrius je sin Kadma in Harmonie, ktere sta se le v Ilirii rodila. Brez dvombe je Apollodor hotel reči: Iliri in Feničani so se zmešali v en rod. Lepo piše učeni Kanne (Mythol. XXXI.) „Der Name Kadmus bedeutet einen Morgenländer, und der seiner Tochter Semele eine nördliche Phönizierin und Syrerin. Zu bemerken ist übrigens wohl, dass nach der Sitte der Fabel die Schicksale eines ganzen Völkerstammes zu Schicksalen eines einzigen Helden werden, welcher überall hingewandert war, wo Morgenländer wohnten. So sucht Kadmus seine Schwester Europa, d. h., Kadmeer — Morgenländer wandern nach Europa. So bedeutet auch: Kadmus zeugte mit Harmonia erst in Illyrien den Illyrius so viel, als zwischen den Phöniziern und Illiriern ist eine Stammesvermischung geschehen.“

⁸⁾ Glej Kortüm str. 17. 18.